

Erinç Yeldan

Büyümenin Kaynakları Üzerine

Türkiye ekonomisi 1998'den bu yana dolaylı ya da dolaysız biçimde Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yönetilmekte ve denetlenmektedir. Özellikle Şubat 2001 krizi sonrasında şekillenen IMF programının ana dayanağı “piyasalara güven sağlama yoluyla istikrar” görüşüdür. Programın kurgusuna göre, Türkiye IMF tarafından kendisine sunulan “yapısal uyarılama reformlarını” yerine getirmeyi taahhüt edecek; belli aralıklarla da bizzat IMF tarafından denetlenecektir. Bu denetimler sonucunda Türk hükümeti ve bürokrasisi “başarılı” bulunduğu ölçüde “piyasalar” tarafından “güvenilir” olarak algılanacak, böylece de faizler üzerindeki risk marjı düşecek, tüketim ve yatırım talebi uyarılacak ve Türkiye büyüme patikasına girecektir.

Bu mantık çerçevesinde hazırlanan Mayıs 2001 tarihli *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* ve sonrasında taahhüt edilen *Niyet Mektupları*'nın makroekonomik hedefleri 2006 sonuna değin kamu kesimi birincil (faiz dışı) bütçe dengesinde milli gelire oran olarak %6.5 düzeyinde bir fazla yaratmayı öngörmektedir. Dolayısıyla, bir doğmatik saplantı haline dönüşen %6.5 faiz dışı fazla hedefi Türkiye'nin üzerine düşen ev ödevini başarıp başaramadığının somut bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Öte yandan gerek hükümet, gerekse kamu bürokrasisi, Türkiye ekonomisinin 2002 ve 2003'ün birinci çeyreğindeki %7'yi aşan büyüme performansını da faiz dışı fazla hedeflerini tutturmadaki ve genel olarak yapısal reformları uygulamadaki başarıların bir sonucu olarak yorumlamaktadır.

Oysa 2002 ve 2003 başında gerçekleşen büyümenin kaynaklarını yakından incelediğimizde, söz konusu büyümenin hükümetin (ve IMF programının) iktisadi politikaları ile hiç ilgisi bulunmadığını; büyümeyi sağlayan ana kaynağın öncelikle ücret ve ithalat maliyetlerindeki ucuzlamaya dayandığını ve üretimin de çoğunlukla stok birikimine yöneldiğini görmekteyiz. Bu tespitlerimizi aşağıda sergilediğimiz Tablo'dan daha yakından izlemek mümkündür.

Sabit 1987 Fiyatlarıyla Reel GSYİH ve Harcama Unsurlarındaki Artışlar (Milyar TL)

	2002-2001	2003.I-2002.I	GSYİH'a katkıyla 2002 (%)	GSYİH'a katkıyla 2003.I (%)
Özel Nihai Tüketim	1,491	1,116	17.4	56.4
Devletin Nihai Tüketimi	509	-52	6.0	-2.6
Sabit Sermaye Yatırımları	-171	364	-2.0	18.4
Özel	-1,149	645	-13.4	32.6
Devlet	978	-280	11.4	-14.2
Stok Değişimleri	7,706	1,382	90.2	69.8
Yırcat	4,626	1,446	54.1	73.0
Yıthalat	-5,614	-2,276	-65.7	-114.9
GSYİH	8,547	1,980	100.0	100.0

Tablo, GSYİH'nın 2002 yıl toplamında ve 2003'ün ilk çeyreğindeki net artışları *reel* olarak (sabit 1987 fiyatlarıyla) sunmaktadır. Buna göre, GSYİH sabit fiyatlarla 2002'de toplam 8.5 trilyon TL, 2003'ün ilk çeyreğinde de 1.9 trilyon TL artmıştır. 2002'de bu artışın %17.4'ü 1.1 trilyon TL ile özel nihai tüketim harcamalarından; %6'sı da 509 milyar TL ile devletin tüketim harcamalarından sağlanmıştır. Sabit sermaye yatırımları -171 milyar TL ile GSYİH harcamalarında %2'lik bir daralma yaratmış; net ihracatın katkısı da -1 trilyon TL (GSYİH'e oran olarak -11.6%) olmuştur. Elimizdeki veriler 2002'de 8.5 trilyon TL'e ulaşan GSYİH'daki artışın 7.7 trilyon TL ile stok değişimlerine aktarıldığını göstermektedir. Yani GSYİH'daki artışın %90'ı stoklarda biriktirilmiştir. Dolayısıyla, 2002'deki reel büyüme halkın refah gücüne yansımamış ve reel kişisel gelirlerde durgunluk yaşanırken ve sabit sermaye yatırımları gerilerken bütünüyle stok birikimine yönelen bir üretim artışı gerçekleştirilmiştir.

2003 için de benzer tespitler söz konusudur. 2003'ün ilk çeyreğinde, 2002'nin eşdeğer dönemine görece GSYİH sabit fiyatlarla toplam 1.9 trilyon TL artış göstermiştir. Özel tüketim harcamalarındaki artış, bu rakamın %56'sını karşılarken, stoklara yapılan birikimin payı 1.3 trilyon TL ile %70 olmuştur. Sabit sermaye yatırımlarının payı son derece sınırlı kalırken, net ihracatın payı -%41.9 olmuştur. Dolayısıyla 2003 başında tüketim talebinde gözlenen canlanma tümüyle ithalattaki (GSYİH'deki artışın %115'ine ulaşan) olağanüstü genişleme ile açıklanabilmektedir. İthalattaki bu yüksek sıçramayı ise doğrudan doğruya döviz kurundaki aşırı değerlenmeye bağlamak mümkündür.

Bunlara karşın 2002 ve 2003 boyunca reel ücretler gerilemesini sürdürmüştür. 2002'de imalat sanayi özel sektöründe reel ücretler %1.3, reel kazançlar ise %4.6 düzeyinde gerilemiştir. İmalat sanayi kamu sektöründe reel ücretler %3.8 artmış, buna karşın üretimde çalışan başına reel kazanç %2.6 gerilemiştir. Daha uzun dönemli bir perspektif içerisinde reel ücretlerin konjonktürel iniş çıkışlara karşın sürekli olarak düşme eğilimini muhafaza ettiğini görmekteyiz. 1999.IV değerini 100 kabul edersek, 2003.I itibari ile imalat sanayi ücretleri özel sektörde 86.7, kamu sektöründe 96.1, toplamda ise 89.2 endeks puanında gözükmektedir.

Dolayısıyla, ekonomide büyüme eğilimini gerçekte açıklayan unsurun, resmi politika metinlerinde öne sürüldüğü üzere "başarılı bir kriz idaresi sayesinde piyasa aktörlerince olumlu beklentilerin oluşması"ndan ziyade, doğrudan doğruya ücret maliyetlerinin düşürülmesinden ve döviz kurundaki aşırı değerlenmenin yol açtığı ithalat artışlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu arada reel ücret ve dışalım maliyetlerinin gerilemesi üretimi uyarılmış; ancak üretimdeki artışlar öncelikle stok birikimleriyle değerlendirilebilmiştir.

Kaldı ki, resmi açıklamalarda geçen kurguya göre, “güvenin artması ve belirsizliklerin azalması” neticesinde faiz oranlarının düşmesi beklenmekte, faizlerdeki gerilemenin de yatırım talebini uyaracağı öne sürülmektedir. Ancak faiz oranlarının reel düzeylerini, diğer tüm makroekonomik fiyatlardaki gerilemelere karşın hala koruyor olması, programın temel kurgusunun ne kadar zayıf bir mantığa ve rastgele hedeflere bağlanmış olduğunun açık kanıtıdır.

Bilindiği üzere Program, enflasyonu düşürme hedefi olarak tüketici fiyatlarında 2003 için %20, 2004 için de %12 düzeyini belirlemiştir. Bu hedef etrafında çözümlenen *reel* faiz yükü ise çarpıcıdır: IMF programının reel faiz varsayımı 2003 için %22, 2004, 2005 ve 2006 için ise %18 düzeyindedir. Enflasyon hedefi ile karşılaştırıldığında programın sürdüreceği *nominal faiz* rakamlarının 2003’de %46, 2004’de %32, 2005 ve 2006’da da, sırasıyla, %27 ve %24 olacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi bu program süresince yüksek reel faiz yükü ile çalışmaya devam edecektir. Böylesine yüksek bir reel faiz altında kalan ekonominin sabit sermaye yatırımlarını sürdürmesi ve yeni iş sahaları açarak ekonomide uzun erimli kalıcı bir büyüme patikasına geçmesi beklenemez.

Bunun ötesinde, faiz harcamalarının milli gelirin %15’inden fazlasını götürdüğü bir ortamda sürdürülmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabilecektir. Sosyal hizmet yatırımlarında planlanan bu türden daralmalar ise bir yandan işgücünün verimini düşürmekte, diğer yandan da ileriki nesillerin refah düzeyini geriletmektedir. Böylesi bir büyüme sürecini ise ancak uluslararası ticaret literatüründe geçen “yoksullaştırıcı büyüme” kavramı ile açıklayabiliriz.

Sonuç olarak, mevcut IMF programının herşeyden önce Türkiye’nin vadesi gelmiş iç ve dış borçlarını çevirme programı olarak çalıştığı açıktır. Bu anlamda, IMF’den sağlanan ve her defasında medyada büyük bir başarı olarak nitelendirilen dış kaynak girişinin ardında yatan gerçeğin aslında Türkiye ekonomisinin uluslararası sermayenin güvenini sağlama operasyonundan ibaret olduğu çok yalın olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisi artık dış kaynağa bağımlı hale gelmiş ve kendi özkaynakları ve kendi kurumsal yapıları ile büyümenin altyapısını oluşturamaz duruma sürüklenmiştir.